

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE PARAMEDİK MESLEĞİNİN GELİŞİMİ**The development of the paramedic profession in the world and Turkey****Pamedik Tarık BALCI****ÖZ**

Bu yazıda paramedik mesleğinin dünyada ve ülkemizdeki gelişimi özetlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Pramedik,

ABSTRACT

In this article, the development of the paramedic profession in the world and in our country is summarized.

Key words: Paramedic

Paramedik mesleği Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır.1. ve 2. Dünya Savaşları, Kore ve Vietnam Savaşlarında bu ülkenin yaşadığı askeri tecrübeler; yaralıların süratle kesin tedavinin yapılacağı birimlere ulaştırılmaları ve tahliye boyunca hayat kurtarıcı müdahalelerin yapılmasının sağ kalıma çok büyük katkı yaptığını göstermiştir.

Bu tecrübeler ışığında sivil ortamda, özellikle trafik kazalarında yaşanan ölümlerin azaltılması amacıyla çalışmalar başlatılmıştı.1966 yılına Amerikan Ulusal Bilimler Akademisi'nin travmayı modern

toplumların göz ardı edilmiş hastalığı olarak nitelendiren raporundan sonra aynı yıl çıkarılan Ulusal Karayolu Güvenliği yasası ile Ulaştırma Bakanlığı'ndan eyaletlerin ambulans sistemleri oluşturmaları ve standardizasyona gitmeleri istenmiştir. Bu tarihlerde farklı eyaletlerde bağımsız olarak başlatılan paramedik eğitimleri 1973 yılında çıkarılan Acil Sağlık Hizmetleri Sistemi Yasası ile standardizasyona kavuşturulmuştur.

ABD'nde ilk standart paramedik kursu 1977'de, ilk ATT kursu da 1984'de verilmiştir.1971-1978 yılları arasında ABD televizyonlarında gösterilen ve Los Angeles İtfaiyesine bağlı olarak çalışan iki paramediğin öyküsünü anlatan "Emergency" dizisi Amerikan toplumu içerisinde paramediklerin profesyonel bir meslek olarak kabul edilmelerini ve talep görmelerini sağlamıştır.

Günümüzde ABD'nde paramedik eğitimleri 1998 yılında güncellenen standart müfredat gereği ATT eğitimlerinin ardından minimum 1.100 saat süren programlar halinde sunulmakta ve programa katılanlar bitirme sınavlarını başarıyla tamamlamaları halinde, her 2-3 yılda bir hizmet içi eğitim ve sınavlarla

yenilemeleri gereken sertifikalarını almaya hak kazanmaktadırlar.

Paramedik eğitimin başlaması ve gelişmesi daha çok ABD üzerinde yoğunlaşsa da, Kanada'da sistem olarak oturmuş ve 1970'lerin başından günümüze kadar sistem devamlı olarak gelişmiştir. Kanada en az 2 yıllık bir programı içine alan ve paramedik gelişimini üst seviyede tutan programlar geliştirmiştir. 1980'li yıllarda kolejler üzerinden kademeli paramedik eğitimine geçiş yapıldı ve rütbelendirme süreçleri belirlendir. Günümüzde Paramedik, İleri Paramedik, Kritik Hastaya Müdahale Paramedikleri, Uçuş Paramedikleri ve Toplum Paramedikleri olmak üzere çeşitli rütbelerde mesleğini icra eden paramedikler bulunmaktadır (Şekil 1). Kanada paramediklerin görev tanımlarını standart olarak geliştiren ve sistem olarak tam anlamı ile hastane öncesi acil bakım hizmetleri standartları oluşturulmuş bir ülkedir.

Birleşik Krallıkta ise Paramedikler 1970'li yılların başlarından itibaren ambulanslarda ve acillerde görev yapmışlardır. Ülkede paramedik eğitimi standart olarak 2 yıllık ve 4 yıllık programlarla gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Hastane öncesi acil bakım hizmetlerinin vazgeçilmez unsuru olarak görev yapmakla beraber acil servis görevinide yürütmektedirler. Paramedikler Birleşik Krallıkta rütbelendirme ile görev

yapmaktadırlar, standart paramedikler, kritik bakım paramedikleri, ileri düzey paramedikler bulunmaktadır. İleri düzey paramediklerin bazı bölgelerde reçete yazma yetkileri dahi bulunmaktadır.

ÜLKEMİZDE PARAMEDİK MESLEĞİNİN GELİŞİMİ

1950 ve 1960'lı yıllarda kara yollarının yapılmasıyla ülkemizde de motorlu taşıt kazaları olmaya başladı. Ambulans ve Acil Sağlık Sistemi'mizin yetersiz olması ölümlere ve yaralıların engelli olmasına sebep olmuştur.

Ayrıca 1974 Kıbrıs Harekatı'nın da deneyimlenen sağlıkla ilgili tecrübeler ne yazık ki o dönemde ekonomik ve önemsenmemeye nedenlerinden dolayı sivil yaşama yansıtılamamıştır.

1980'li yıllara kadar hastane acil servisleri nüfus artışının fazla olması, kazaların artması nedeniyle yetersiz kalmıştır.

Dünyada olan gelişmeler ve hizmet alanından halkın beklentilerinin artması ile birlikte, hizmet alanında yeni çalışmalar yapılmasını gerekli kılmış, 1985 yılında Ankara Numune Hastanesi bünyesinde Hızır Acil Servis uygulaması başlatılmıştır.

Daha sonra diğer büyük illere de uygulama yayılmış, "077" kısa numarası ile verilen hizmet bir türlü dünya standartlarına ulaştırılamamış ve sıkça tartışma konusu olmuştur. 1983 yılında çıkarılan

2918 no.lu Trafik Kanunu ile karayollarında ve şehirlerde ambulans hizmetlerinin tanımlanması ile gerçekleşti. Bu kanunla şehirlerarası yollardaki sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığı'na şehir içinde ise belediyelere verildi. Acil yardıma telefonla ulaşabilmek için 077 Hızır Acil Servis Numarası belirlendi. 1986 yılında "İlk ve Acil Yardım Eğitim Merkezi Başkanlığı" Gülhane Askeri Tıp Fakültesi'nde ilk kez acil tıp sistemi ile ilgili hizmet vermeye başladı.

Ülkemizde ambulans hizmetlerinin düzenlenmesinin ilk adımı 1985 yılında Ankara Numune Hastanesi bünyesinde başlatılan Hızır Acil Servis ile atılmıştır. Hastane öncesi acil bakımda ki hızlı gelişmeye paralel olarak bu alandaki en önemli eksik insan gücü olarak ortaya çıkmıştır.

1990 yılında zamanın Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Namık ÇEVİK ve Yüksekokul müdürü Prof. Dr. Necla ÇEVİK tarafından Türkiye'de paramedik okulunun kurulabilmesi için Kanada Cambrian College ile bir proje başlatıldı. Paramedik Programı Kurucu Rektörü, Prof.Dr. Namık ÇEVİK ve Kurucu Müdür Prof.Dr. Necla ÇEVİK 1992 yılında proje hazırlayarak Paramedik programın temellerini atmışlardır.

Proje tamamlandıktan sonra program Prof.Dr.Necla ÇEVİK müdürlüğündeki Sağlık Hizmetleri Meslek

Yüksek Okulu'nda 1993 yılında başlatıldı. İlk yıl programa 15 öğrenci kabul edildi. Yıl 1994 ve Türkiye o yıllarda üniformaları belediye zabıtalارına benzeyen paramedikleri tanımaya başladı.

1995 yılında mezunlar ülkemizde çalışmaya başladılar. Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi Acil Servisi ve Ambulansı paramediklerin ilk çalışma yerlerindedir. Mezun olan paramediklerden bazıları paramedik eğitiminde eğitimci olarak görev almışlardır. Dokuz Eylül Üniversitesi'ni takiben 1994 yılında Ege Üniversitesi devamında da Atatürk, Pamukkale, Eskişehir Osmangazi, Çanakkale 18 Mart ve Samsun 19 Mayıs Üniversitelerinde paramedik eğitime başlanmıştır. Günümüzde 128 üniversitede (Devlet, Vakıf, İkinci Öğretim ve Kıbrıs) İlk ve Acil Yardım Teknikerliği (Paramedik) programında eğitim faaliyetleri devam etmektedir.

Mesleğin ilk yıllarında, paramediklerin doğrudan kamusal alanda istihdamlarının sağlanmaması ve henüz ülkede çok iyi tanınmamalarının da etkisiyle özel sektör iş alanlarının da kısıtlı olması önemli istihdam sorunları oluşturmuş ve paramedikler uzun yıllar iş bulma kaygısı yaşamışlardır.

Bu süreçte paramedikler mesleklerini özel sektörde icra ederken 1999 büyük Marmara depreminin olması

ülkemizde hastane öncesi acil bakım hizmetlerinin ne kadar önemli olduğunun hatırlanmasını sağlamıştır. Halkın eğitilmesi, ilkyardım eğitimleri, sağlık personellerinin eğitim ihtiyaçları ve hasta yaralıların hastaneye nakilleri konusunu ön plana çıkarmıştır (Şekil 1). Özel sektörde çalışan paramedikler çalıştıkları alanda ön plana çıkmaya başlamışlardır. Bu durum özellikle 2000 li yılların başlarında Sağlık Bakanlığı'nın dikkatini çekmeye başlamıştır. 2002 yılında kurulan Paramedik Derneği'nin ve Türkiye Acil Tıp Derneği'nin katkılarıyla Sağlık Bakanlığı ile olumlu görüşmeler yapılmıştır. 2003 yılında MEB tarafından yapılan bir alan sınavı (mesleki sınav) ile paramedikler kamuya alım için ilk adımı atmışlardır.

T.C. Sağlık Bakanlığı'nın başlatmış olduğu Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında, 112 Acil Sağlık Hizmetlerinde görev yapan hekimlerin, aile hekimliği sistemine çekilmesi sonrası, 112 Acil Sağlık İstasyonlarında paramedik kadroları açılmış ve 2004 yılının başında 500 kişilik paramedik alımı yapılmıştır.

Paramediklerin sisteme girmeleri ile birlikte, bu sefer ki kaygı paramediklerin rol ve sorumluluklarını yerine getirememeleri olmuştur. Çünkü Türk Sağlık sisteminde acil tıbbi girişim ve ilaç kullanımı gibi uygulamalar sadece hekimlerin rol ve sorumlulukları içerisinde

tanımlanan görevlerdi. Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcra sına Dair Kanun'un 7. Maddesinde 2005 yılında yapılan değişiklikte, *“(Ek fıkra: 21/6/2005 – 5371/ 7 md.) Acil tıbbi yardım ve bakım ile sınırlı kalmak ve Sağlık Bakanlığınca çıkarılacak yönetmeliğinde belirtilmek kaydıyla acil tıp teknikerleri ile acil tıp teknisyenleri hastaya müdahale edebilir, bu hususta lazım gelen iş ve işlemleri yapabilirler. Hastane öncesi acil tıbbi yardım veren personel özel tip kıyafet giyer”* paramedikler kendi rol ve sorumluluklarını ambulans hizmetlerinde yapabilir hale geldiler. Ancak bu seferde Sağlık Bakanlığı'nda istihdam edilen paramediklerin önemli bir kısmının ambulans sürücülüğü görevini de sürdürmeleri, sadece acil tıp teknisyeni ve paramediklerden oluşan ambulans ekiplerinde yeni rol ve sorumluluk tartışmalarına neden oldu. Dünya örneklerinde ambulans ekibinde mesleki eğitim olarak daha üst düzey olan personel ambulans kabininde görev yaparken, Türkiye'de tam tersi bir durum ortaya çıktı. Paramedikler ambulans sürücülüğü yaparken, acil tıp teknisyenlerinin transport sırasında tek başına hasta kabininde hastaya müdahale etmeleri gibi fiili bir dur

um ortaya çıktı. Bunun üzerine , “Ambulanslar ve Acil Sağlık Araçları ile Ambulans Hizmetleri Yönetmeliği” 7. Maddesinde yapılan değişiklikle; **“MADDE 7 – (1) Kara ambulanslarından; a) Acil yardım ambulanslarında en az bir hekim ve/veya ambulans ve acil bakım teknikeri ve bir sağlık personeli olmak üzere en az üç personel görev yapar, gerekiyorsa ekibe şoför eklenir. Hekim bulundurulmayan ambulanslarda hasta kabiniinde nakil esnasında hastaya müdahale etmek üzere görev yapan personelden en az biri ambulans ve acil bakım teknikeri olmak zorundadır”**, hekim bulunmayan ambulanslarda, paramediklerin ambulans kabiniinde görev yapmaları zorunlu hale getirildi. Bununla birlikte paramediklerin rol ve sorumluluklarını yerine getirmede kılavuz görevini gören tedavi protokollerinin yayınlanması ancak 2009 yılında da “Ambulans ve Acil Bakım Teknikerleri ile Acil Tıp Teknisyenlerinin Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Tebliğ” ile mümkün oldu.

Sağlık Bakanlığı ve Paramedik Derneği'nin yaptığı toplantı ve çalıştaylarda paramediklerin görev tanımlarına eklemeler yapılmasının şart olduğu ile getirildi. Bu çalışmaların neticesinde paramediklerin

görev tanımlarına 2014 yılında yeni düzenlemeler ile eklemeler yapıldı.

Bu gelişmelerle birlikte **Sağlık Meslek Mensupları ile Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Diğer Meslek Mensuplarının İş ve Görev Tanımlarına Dair Yönetmelik 22 Mayıs 2014 tarihli Resmi Gazetede** yayımlanmıştır. Bu yönetmeliğe göre paramedikler;

- a) İntravenöz ve intraosseöz girişim ile hastaneye ulaşıncaya kadar, Bakanlıkça belirlenen acil ilaçları ve sıvıları kullanır.
- b) Temel ve ileri hava yolu uygulamaları, endotrakeal entübasyon uygulaması, gerekli hallerde krikotirotoni ve oksijen uygulaması yapar.
- c) Travma stabilizasyonu, kırık, çıkık ve burkulmalarda stabilizasyon, yara kapatma ve basit kanama kontrolü yapar.
- ç) Hastanın nakle hazır hale gelmesini ve uygun taşıma teknikleri ile hastanın naklini sağlar.
- d) EKG çekimi ve ritim değerlendirmesi yapar, monitörizasyon, defibrilasyon, kardiyoversiyon, external pacemaker uygulaması gibi elektriksel tedavileri uygular.
- e) Acil doğum durumunda doğum eylemine yardımcı olur.
- f) Görevinin tüm aşamalarında haberleşme ağını doğru ve hızlı bir biçimde kullanır.
- g) Ambulansı teknik, tıbbi araç-gereç ve malzeme yönünden kullanıma hazır halde

bulundurur, zorunlu hallerde ambulans sürücülük görevi yapar.

Görev tanımlamalarının her 2 yılda bir güncelleneceği ilgili çalışmaların yapılacağı söyleneceği günümüze kadar bir değişiklik olmamıştır.

Ülkemizde hastane öncesi acil bakımda çalışan bir diğer meslek grubu Acil Tıp Teknisyenliği (ATT) Programı ise ilk olarak 1996 yılında Sağlık Meslek Liselerine öğrenci almaya başladı. 2017 yılında son mezunlarını verdi.

Günümüzde Paramediklerin beklentileri uluslararası standartların ülkemizde yer bulmasıdır. Bu yüzden Lisans Paramedik Programı, Hastane öncesi acil anabilim dalının açılması, paramediklerin rütbelendirilmesi, kamu ve özel sektörde yer alan ambulansların 2 veya 3 paramedikli sisteme geçmesi ivedilikle çözülmesi gereken konu başlıklarından bazılarıdır. Bir diğer çözülmesi gereken sorun ise Paramediklerin hastane öncesi acil bakım algoritmaları hala 2005 yılı kılavuzlarına göre hazırlanmış olup çok ciddi kafa karışıklıklarına neden olmaktadır.

Paramediklerin özlük haklarında yapılması gereken düzenleme ve yaptıkları iş nedeniyle tam anlamı ile çok tehlikeli iş statüsünde sayılması oldukça önemlidir. Ülkemizde Paramedikler 2004 yılından

günümüze kadar yüklenmiş oldukları misyonlarını başarı ile gerçekleştirip acil sağlık sisteminde vazgeçilmez bir unsur olmuşlardır.

Kaynaklar:

1. Ferhat GÜL. Hastane Öncesi Acil Bakım ve Paramedik Mesleğinin Tarihsel Süreci ve Gelişimi.

<https://www.acilcalisanlari.com/hastane-oncesi-acil-bakim-ve-paramedik-mesleginin-tarihsel-sureci-ve-gelisimi.html>. Erişim: 20.04.2020

2. Dilek Yıldırım, Ebru Sarı, Seda Gündüz, Sadiye Yolcu Paramedik Eğitiminin Dünü ve Bugünü. Smyrna Tıp Dergisi. 2014;1:51-53.

3. Paramedik.

<https://tr.qwe.wiki/wiki/Paramedic>. Erişim: 20.04.2020

4. National EMS scope of practice model. <https://www.ems.gov/education/EMSScope.pdf>. Erişim: 20.04.2020

5. Sağlık meslek mensupları ile sağlık hizmetlerinde çalışan diğer meslek mensuplarının işve görev tanımlarına dair yönetmelik. Resmî Gazete Tarihi:

22.05.2014 Resmî Gazete Sayısı: 29007.

<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.aspx?MevzuatKod=7.5.19696&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=SA%C4%9ELIK%20MESLEK>. Erişim: 20.04.2020.

Şekil 1: Paramedikler dünyada ve ülkemizde kara ambulanslarında, helikopter ve uçak ambulanslarında, afetlerde ve halka ilk yardım eğitimlerinde görev yapmaktadırlar.